

Lukiškių aikštė ir Lietuva

© Lietuvos žinios

Liudvikas Narcizas RASIMAS 2017 07 31 9:26 11:32 A-A

Kada dar SSRS okupacijos sąlygomis vyko rinkimai į Aukščiausiąją Tarybą, vėliau tapusią Atkuriamuoju Seimu – be įsipareigojimo atstatyti Lietuvos nepriklausomybę iš rinkėjų gavome įpareigojimą ir atstatyti tai, kas okupantų buvo sunaikinta – policiją, kariuomenę, karinį laivyną, diplomatinės tarnybas ir visa, kas reikalinga nepriklausomos valstybės gyvenime, o įtvirtinant nepriklausomybę pastatyti tai, ko Lietuva dėl okupacijų negalėjo padaryti. Tame tarpe ir meninėmis priemonėmis atkuriant ar sukuriant naujus nepriklausomos valstybės simbolius bei teisinėmis priemonėmis užtikrinti, kad iš jų jokia dingstimi nebūtų tyčiojama. Tokių dalykų užsakovu buvo Suverenas– lietuvių tauta. Ne veltui SSRS t. y. jau naujasis okupantas suprato, kad Lukiškių aikštė – ne šiaip sau buvusi turgų aikštė. Zigmo Sierakausko žiedas ant Gedimino kalne surastų palaikų rankos dar kartą patvirtino, koks svarbus Lietuvos valstybės istorijoje yra Vilnius ir jo Lukiškių aikštė– kaip valstybingumo ir kovos už laisvę simboliai. Ir visai nesvarbu, kiek amžių bėgyje Vilniuje buvo rusėnų, vokiečių, žydų ar lenkų kolonijų, kiek kartų Lukiškių aikštėje šurmuliavo Kaziuko turgūs. Vilnius– buvęs ir esamas mūsų valstybės politinis ir kultūrinis centras, kas įtvirtinta ir vasario 16-osios bei kovo 11-osios valstybingumo susigrąžinimo aktuose, kas įtvirtinta ir visose Lietuvos valstybės konstitucijose. Lukiškių aikštėje buvo žudomi būtent Lietuvos 1863 metų sukilimo vadai ir dalyviai, prieš šią aikštę esančiame pastate buvo sušaudyta daug Lietuvos partizanų ir kitų pasipriešinimo okupantams dalyvių, o už jo aukštai, ant Tauro kalno dar carinės priespaudos laikas lietuviai išpirko sklypą, kad ten būtų pastatyti lietuvių Tautos namai. Taigi Vilnius ir jo Lukiškių aikštė yra valstybingumo simboliai, o ne šiaip sau miestas ar buvusi turgaus aikštė. Deja, Vilniuje nėra vietos, kokias turi daugelio valstybių sostinės, kur atėjęs nesvarbu kokio amžiaus ar išsilavinimo žmogus pamatytų aiškius ir visiems suprantamus kultūros objektuose įprasmintus nepriklausomos savo valstybės ar kovos už jos laisvę simbolius, pajustų pasididžiavimą savo valstybe, suprastų, kad stovi savo valstybės sostinės svarbiausioje aikštėje. Nekelia abejonių, kad čia, Lukiškių aikštėje būtų buvusi pastatyta Laisvės statula ar kiti suprantami ir įtaigūs kultūriniai objektai valstybingumui išreikšti, jeigu tik iš Lietuvos karine jėga ir klasta sostinė nebūtų atplėšta. Vilniaus okupantas visaip stengėsi sunaikinti Lietuvos valstybingumo ir kultūros ženklus. Nuo Žaliojo tilto buvo nuplėšta net carinei valdžiai nekludžiusi Vytis. Ne veltui SSRS t. y. jau naujasis okupantas suprato, kad Lukiškių aikštė – ne šiaip sau buvusi turgų aikštė. Gavęs užsakymą ir jau kitais savo darbais naujajai valdžiai įtikęs skulptorius Konstantinas Bogdonas (1926– 2011) šiai aikštei sukūrė grupinę skulptūrą – „1863 m. valstiečių sukilimas Lietuvoje.“ Gerai išmastytas, įtaigus, apibendrinantis, be nereikalingų detalių kūrinys.

Jeigu ne Lenino sudievinimas, ne leninijados visoje SSRS paskelbimas, ši K. Bogdano skulptūra būtų buvusi pastatyta Lukiškių aikštėje ir šiandien dėl to nebūtų jokių ginčų, o papildyta ant pjeđestalo pažymėtais kovų už laisvę meniniais simboliais ar dar kitaip – patenkintų Suvereno reikalavimus tinkamai šioje aikštėje įprasminėti laisvės kovas. Teisiškai tokias Suvereno ambicijas patvirtino parlamentas. Taigi Lukiškių aikštė, o Vilnius, kaip sostinė yra ne savivaldybės, ne vyriausybės, o visos lietuvių tautos nuosavybė ir Lukiškių aikštės tinkams sutvarkymas yra Suvereno reikalavimas, išimtas iš savivaldybės ar šalies vyriausybės jurisdikcijos ką nors daryti kitaip. Parlamento pozicija yra, užsakovo idėja aiški, o ją įgyvendinti ėmėsi ir praktiškai gali pradėti įgyvendinti tam susikūręs visuomeninis susivienijimas. Jį remia dar likę gyvi tie lietuvių tautos atstovai, kurie patys kovojo už nepriklausomybę. Idėjos įprasminimo būdą remia daug kultūros, meno, mokslo ar taip aktyvių Lietuvos žmonių. Tai ir yra tikrieji Suvereno idėjos įprasminimo būdo vertintojai, nes jais pasitiki Suverenas kaip užsakovas. Kas tam iki šiol trukdo? Panagrinėkime. Meninių dalykų sukūrimo sistema seniai išnagrinėta ir aiški. Kada dirbama be užsakymo, tai menininkas, paskui kūrinys, paskui kūrinio suvokėjas. Kūrinio savininkas yra jį sukūręs menininkas. Kai dirbama pagal užsakymą, tai idėjos užsakytojas, tą idėją sutikęs įgyvendinti meninėmis priemonėmis menininkas, paskui vėl užsakovas pats, ar jo pasirinkti sukurto darbo vertintojai. Savininkas – idėjos užsakytojas jeigu su menininku nebuvo susitarta kitaip. Tai įtvirtinta ir civilinėje teisėje, tad jokios komisijos, tikri ar apsišaukę meno vertintojai šito pakeisti negali. Deja Vilniaus savivaldybė, šalies vyriausybė ar net vienos ministerijos „moderniajai“ meno srovei atstovaujantys klerkai nutarė perimti užsakovo – Suvereno funkcijas ir pradėjo neigti Vilniaus, kaip sostinės ir lietuvių tautos kovos už savo laisvę įprasminimo meninėmis priemonėmis Lukiškių aikštėje reikalingumą. Oficialiai reiškama ir platinama melaginga tezė, kad lietuviai nesugeba ir neturi tinkamų idėjų, todėl atmetant visa, kas yra sukurta ir siūloma sudaryti internacionalinę komisiją, kuri padėtų tokiems netikusiems lietuviams susivokti, kas yra menas. Kiti pradėjo aiškinti, kad dabar visai kita epocha, todėl ir kitoks meno suvokimas, todėl būtina statyti tik tai, kas modernu ir šiuolaikiška kaip pavyzdį nurodydami, kad šiandien niekas barokiškų bažnyčių nestato, kiti eina dar toliau – girdi Vilnius, kaip buvęs daugiatautis miestas turi taikytis ir prie kitų tautų skonio, kultūros ministrė, – kad siūloma Vyties skulptūra per daug agresyvi. Neabejoju, kad didžiulę įtaką trukdant Vilniaus, kaip sostinės įtvirtinimui meninėmis priemonėmis turi kaimyninei valstybei būti lojaliais išsipareigojusių ir valdininkų kėdės užsėdusių asmenų veika atvirai remiant anos valstybės poziciją, kad 1918 m. vasario 16 – osios Lietuvos sostinė Vilnius niekad nebuvo ir Lenkija Vilniaus niekad neokupavo, o patys gyventojai referendumu pasiprašė būti prijungiami prie Lenkijos ir jos Seimas tą prašymą patenkino. Tai ir yra tikrieji Lukiškių aikštės pavertimo centrine visos Lietuvos aikšte priešininkai. Jie už virvučių tampo ir visus kitus. Pesimizmas ir visokeriopas jo skatinimas, kad lietuviai neturi idėjų ir tiesiog Lukiškių aikštės sutvarkymui nėra pribrendę yra pats pavojingiausias reiškinys kultūrai, nes lengvai keičia savo pavidalą, silpnina tautos ir atskirų kūrėjų valia, diskredituoja Suvereno idealus. Tai sklinda ir iš vyriausybės. Reikia pripažinti, kad ir kitose srityse vyksta panašūs dalykai. Tokios vyriausybės iki šiol Lietuva dar neturėjo. Internacionalinių komisijų inicijavimas yra atviras Suvereno įžeidimas. Modernistų reikalavimai nėra suderinami su logikos ir kultūros filosofijos teiginiais, tapusiais visų pripažintomis normomis.

Mat nėra tokių svarstyklių, kuriomis galima pasverti, kas yra modernu, šiuolaikiška, o kas ne, todėl suderinti priešingus jausmus, kuriuos sukelia modernus menas ar tik menu skelbiamas daiktas – negalima. Tai, kas yra modernu šiandien – rytoj jau pasenę. Net sovietiniai namai – “Chruščiovkos” buvo laikomi moderniosios architektūros objektais. Konstantinas Bogdonas (1926- 2011) šiai aikštei sukūrė grupinę skulptūrą - „1863 m. valstiečių sukilimas Lietuvoje.“ Mes gi kalbame ne apie šiandien, o apie tai, kad Vilnius buvo istorinė Lietuvos sostinė ir tik todėl sostinė yra šiandien. Paminklo barokui nepastatysi šiuolaikiškai, nebent tą padarytų jau šiandien visų pripažintas genijus. Modernizmas negali būti priešpastatomas idėjai, juo labiau, kad modernizmo kryptys greitai gimsta ir greitai nyksta. Pagaliau kalbame ne apie paminklą, o apie Suvereno reikalavimų santykį su paminklu. Susispietę į Kultūros ministeriją modernistai jau parodė savo sugebėjimus, kai Vilnius buvo paskelbtas kultūrine Europos sostine. Prikabinėjo strypų po tiltais, pristatė Neries krantinėje žeminių ar vamzdžių. Susispietę į Kultūros ministeriją modernistai jau parodė savo sugebėjimus, kai Vilnius buvo paskelbtas kultūrine Europos sostine. Prikabinėjo strypų po tiltais, pristatė Neries krantinėje žeminių ar vamzdžių. Šiuose darbuose šiuolaikiškai ir moderniai buvo įsisavinti tik pinigai, o meno yra tik tiek, kiek jis provokuoja jo naudotojus. Žinoma, kiekvienas menininkas pats sau gali raišyti vamzdžius tuo išreiškdamas patį save, t. y. pagautas kūrybinio polėkio ar kūrybinio nuosmukio, bet, kad tokie dalykai taptų menu – reikia naudotojų pripažinimo. Jau šiandien matome, kad jo nebuvo tada ir jau nebus. Teks pašalinti. Paminklo Romui Kalantai, kuris turėjo simbolizuoti okupacijos nepakeliamą naštą asmenybei ir tautos pasiryžimą tęsti kovą dėl laisvės, Kaune sukurti nepavyko. Taip, gražiai sutvarkyta aikštė, kurią ir taip reikėjo sutvarkyti. O kur įtaiga? Jos nėra. Trūksta paminklo. Pasiduota madai, kuri mene irgi reiškiasi, bet tai ne meno specifika, o tik šios dienos supratimo riba, kuri rytoj jau nebe ta. Kai meno kūrinys pasidaro mados dalyku, – jo suvokimas visada gali būti panaudotas kitiems tikslams pasiekti, ką Lukiškių aikštėje akivaizdžiai valdininkai nori padaryti. Istorinė patirtis rodo, kad iš tūkstančio modernistų meno kūrėjais jo naudotojai pripažįsta tik vieną – kitą ir tai dažniausia po mirties. Kitiems gyvenime tiesiog nepavyko, nors ir būtų turėję valdiškų oficiozų palaikymą. Vilnius, žinoma, buvo ir yra ne tik lietuvių gyvenamas miestas, bet jis buvo ir yra tik lietuvių sukurtos valstybės politinis ir kultūrinis centras – sostinė. Vilniaus savivaldybė yra tik Vilniaus, kaip gyvenamosios vietovės valdytoja, bet ne Lietuvos valstybės sostinės valdytoja. Jos kompetencija, beje, kaip ir vyriausybės, paminklo statybos Lukiškių aikštėje statybos klausimais gali būti tik finansinė ir techninė, nes tai ne vilniečių, o viso krašto klausimas. Dabar apie paminklo vertintojus. Kada menininkas akmenyje iškala savo idėją – jo darbą gali vertinti menininkai, meno istorikai ir filosofai ar šiaip menu besidomintys žmonės. Žmogaus prigimčiai yra vienodai būdingi skonio principai. Kai skiriasi tokių žmonių vertinimai – nesunku aptikti sugebėjimų trūkumus. Šiandien jau jokia paslaptis, kad pvz. JUNESKO veikloje Kremlius tebeturi tokią pat įtaką, kurią turėjo iki SSRS žlugimo. Pripratimas prie tokios įtakos – pavojingas vertintojų simptomas. Šiandien Lukiškių aikštėje, kaip visos Lietuvos pagrindinėje aikštėje norima pastatyti Vyties raitelį. Sumanymas tikrai labai apibendrinantis.

Su tuo sutinka ir Suverenas bei jo atstovai. Taigi užsakymo idėja aiški. Prieštaravimas, kad Vyties raitelis per daug agresyvus – visai gali būti minėtos įtakos simptomas. Juk Vytis kaip objektas, tai daiktavardis, bet Vytis kaip idėja, – tai veiksmožodis, veiksmas, nuo seniausių laikų įpareigojantis, kas tik gali vyti grobikus iš savo šalies. Šiandien Lietuva turi tik tiek savo etninių žemių, iš kurių vykdant Vyties priesaką buvo išvyti priešai. Atrodo, kad vykdant užsakymą skulptoriui tikrai pavyko šią prievolę įtaigiai atvaizduoti skulptūroje. Stovint aikštėje prieš ją turėtum pajusti ne tik pareigą ginti savo kraštą, savo kalbą, savo kultūrą, neleisti tautai ištirpti didžiųjų valstybių skatinamuose kultūrinės globalizacijos sukuriuose, bet kartu pasijusti ir skolininku tų, kurie padėjo dėl to savo galvas, prarado gražiausius gyvenimo metus Sibiro lageriuose, buvo sušaudyti ar pakarti Lukiškių aikštėje ar stovinčiame priešais tą aikštę pastate. Betgi būtent to, kaip pasirodo, labiausia ir bijomasi. Juk valdžios inspiruota komisija Lukiškių aikštės sutvarkymo klausimais atiduota visiškam kultūros ministerijoje susispietusiu modernistų diktatui, kurių tikrasis siekis padaryti viską, kad Vilnius neturėtų sostinėms būdingų meninių akcentų, o Lukiškių aikštėje įtaigaus paminklo nebūtų ir ši aikštė netaptų centre visos Lietuvos aikšte. Paminklo vertintojais negali būti jokio rango valdininkai. Jais gali būti tik didelę gyvenimo patirtį turintieji žmonės. Kalbame ne apie dabartį, o apie praeitį. Jie tą žino geriausiai. Istorijos žinojimas ir meno suvokimas nėra profesija o tik išsilavinimas, būdingas daugumos profesijų žmonėms. Juos nuo dabarties skiria tūkstančiai perskaitytų knygų, dešimtys pačių parašytų knygų ir kitų padarytų darbų, daugybė pažinčių ir pokalbių su žmonėmis, kas ir sudaro gyvenimo patyrimo turinį o be tokio patyrimo kritinis mąstymas, reikalingas bet kokio objekto vertinimui yra neįmanomas.

Liudvikas Narcizas RASIMAS yra Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos akto dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo signataras.